

НАУКОВА РОБОТА

**ЕПІТЕТНА СТРУКТУРА ЗІ ЗНАЧЕННЯМ «ПРОСТІР» У ПОЕЗІЇ
ВАСИЛЯ СТУСА**

Простір

ЗМІСТ

стор.

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. Теоретичні основи дослідження епітетних структур із значенням «простір» у сучасній українській мові	
1.1. Тропеїчна сутність епітета як засобу словесно-художнього зображення.....	6
1.2. Структурно-семантичні групи епітетів	9
1.3. Категорія простору у художньому світобаченні письменника.....	11
РОЗДІЛ II. Функціонування епітетних структур зі значенням «простір» у поезії Василя Стуса	
2.1. Лексико-семантичні групи епітетів у структурній схемі «простір».....	14
2.2. Семантико-стилістичне навантаження епітетних словосполучень просторової семантики в поезії Василя Стуса.....	19
ВИСНОВКИ	23
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	26

ВСТУП

Історія художньої мови – одна з найважливіших проблем сучасної мовознавчої науки. Ще в минулому столітті мовознавство поставило на порядок дня проблеми слова, його смислового наповнення в художньому тексті. О.О.Потебня підкреслював, що естетико-стилістичний аналіз словесно-художніх творів є першим шаблоном загального вивчення літературної мови. Вивчення тропіки певного автора або окремого твору тісно пов'язане із завданням вивчення мови художньої літератури. У процесі втілення ідейно-творчого замислу письменник користується різноманітними словесно-виразовими ресурсами мови, серед яких тропи відіграють першорядну роль.

Епітет як один з вагомих засобів естетизації мови перебуває в колі наукових інтересів сучасної філології, оскільки в системі епітета відбивається стиль письменника, епохи, літературного напрямку, а тому без вивчення цієї системи неможливо розкрити цілісну картину еволюції художнього стилю взагалі й віршової мови зокрема. Ці «прикрашальні слова», за Аристотелем, допомагають виокремити певне явище з-поміж інших, точніше передати думку, красномовно змалювати життєву картину, надають мові образності, емоційності, виразності. Власне тому вивчення епітета має певні традиції в лексикології, лінгвостилістиці, теорії літератури. Роздуми про роль, призначення епітетів, їхні джерела і причини виникнення з'являються ще в творах античних мислителів (Аристотеля, Деметрія та ін.). З'ясування природи епітетів цікавило видатних філологів XIX-XX ст., зокрібно О.М.Веселовського, В.С.Ващенко, В.В.Виноградова, В.М.Жирмунського, О.О.Потебню. Проблему епітетів принагідно досліджували Л.А. Булаховський, І.Є. Грицютенко, Л.І. Тимофєєв та інші вчені. Епітет як засіб вираження індивідуально-авторського стилю певного письменника активно вивчають у сучасному мовознавстві, зокрема в українському. Це дослідження С.Я.Єрмоленко, О.С. Волковинського, А.К. Мойсієнка, Н.М. Сологуб, Н.Г. Сидяченко, С.П. Бибик, Л.О. Ставицької, В.В. Красавіної, М.Ф. Братусь, О.М. Сидоренко, Л.І. Шутової та ін.

Як опорний конструктивний елемент художнього тексту, епітети можуть створювати чи увиразнювати загальне тло поетичного вислову, конкретизувати авторське бачення просторових реалій, виступати разом з іншими зображальними засобами важливим засобом суб'єктивізації ліричної оповіді.

Проблемі простору присвячено низку праць літературознавців, лінгвістів, фольклористів і філософів, які зверталися до аналізу цієї категорії, сприяли виробленню теорії простору як філософського концепту поезії. Ця проблема розв'язується у дисертаційних дослідженнях С.М. Лободи та О.В. Броня. Ними проаналізовано зміст просторових концептів та їхнє місце в різних філософських та релігійних системах; позицію просторових концептів в індивідуальних світоглядних та ідіостильових системах письменників; універсальні ознаки просторових концептів і межі їх варіювання; вплив просторових концептів на художню творчість (будову сюжету, структуру тексту, слововживання, формування образів та ін.). Уважний розгляд відомих на сьогодні концепцій простору літературного твору, філософських уявлень про простір та окремих культурологічних суджень з цього приводу у підсумку тільки глибше означають проблему простору – його природи та функцій у художньому тексті.

Значна увага лінгвістів до епітетних структур і проблеми простору в художньому тексті визначає актуальність обраної теми наукового дослідження *«Епітетна структура зі значенням «простір» у поезії Василя Стуса»*.

Мета дослідження полягає у структурно-семантичному, функціонально-стилістичному аналізі епітетних структур просторової семантики у творах Василя Стуса.

Мета дослідження передбачає розв'язання комплексу завдань: 1) проаналізувати лінгвістичні джерела з проблеми дослідження; 2) виявити у творах В. Стуса епітетні структури зі значенням «простір», проаналізувати їх з погляду просторової організації художнього твору; 3) провести структурно-семантичний аналіз епітетних словосполучень; 4) описати стилістичне навантаження епітетних структур зі значенням «простір» у поезії В.Стуса.

Об'єктом дослідження є епітетні структури зі значенням «простір» у творах В.Стуса.

Предмет дослідження: структурно-семантичні, семантико-стилістичні особливості епітетних структур.

Методи дослідження: проблемний аналіз культурологічної, лінгвістичної літератури для визначення теоретичних основ дослідження; структурний, описовий методи вивчення мовних одиниць, що дозволяє виявити особливості семантики епітетних словосполучень; контекстуальний аналіз з метою текстової інтерпретації досліджуваних структур, з'ясування їх функціонально-стилістичного навантаження.

Матеріал дослідження: поетичні твори Василя Стуса (зб. «Круговерть», «Зимові дерева», «Веселий цвинтар», «Час творчості», «Палімпсести»). Для лексико-семантичного аналізу залучено Тлумачний словник української мови, Толковий словарь живого великорусского языка Владимира Даля, Словник епітетів української мови (С.П. Бирик, С.Є. Єрмоленко, Л.О. Пустовіт), Словник символів (за редакцією О.І. Потапенка).

Наукова новизна роботи полягає в тому, що здійснено семантичний і функціональний аналіз епітетів зі значенням «простір» у поезії В.Стуса.

Теоретичне значення: узагальнено основні підходи в сучасній лінгвостилістиці до визначення змісту, структури, функцій епітета як засобу художнього вираження індивідуального авторського мовлення; визначено семантичні групи та стилістичні функції епітетних структур зі схемою «простір» у творах Василя Стуса.

Практичне значення: результати дослідження можуть бути використані під час викладання курсів стилістики, лінгвістичного аналізу художнього тексту.

Наукова робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕПІТЕТНОЇ СТРУКТУРИ ЗІ ЗНАЧЕННЯМ «ПРОСТІР» У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

1.1. Тропеїчна сутність епітета як засобу словесно-художнього зображення

Важливим об'єктом дослідження сучасної лінгвостилістики є епітет як мовно-виразовий засіб, що відіграє значну роль у творенні мовної картини окремого індивіда і певної спільноти людей (територіальної, соціальної, професійної тощо), а також відображає мовні традиції певної епохи загалом. Епітети засвідчують значні можливості мови у сполучуваності слів, є одним із виявів мовного багатства. Вони допомагають вирізнити певний предмет чи явище з ряду однорідних, точніше передати думку, надають мові образності та емоційності. Епітет є давнім образним засобом мови. О.Веселовський зазначав, що «історія епітета є історією поетичного стилю... І не тільки стилю, а й поетичної свідомості...; ціла історія смаку і стилю в його еволюції від ідей корисного і бажаного до видіння поняття прекрасного» [5, с. 301].

У сучасній лінгвістиці немає узгодженості щодо визначення епітета, його призначення в мові. Це спричинено складністю, багатоаспектністю самого поняття. Полісемантичність переважної більшості означень дає змогу їм сполучатися з багатьма лексемами, різними за значенням; тим самим звуковим та морфологічним складом передавати і безпосередні, об'єктивні ознаки предметів, і вільно характеризувати предмет на основі метафоричного перенесення ознаки (за подібністю кольору, форми, призначення тощо). Більшість дослідників визначають епітет як художнє означення, акцентуючи увагу на його образно-естетичній функції

Так, автори словника лінгвістичних термінів Д.Ганич, І.Олійник подають таке визначення: «Епітет – один із основних тропів, художнє образне означення, що підкреслює характерну рису, визначальну якість предмета, поняття, дії. Найчастіше епітетами виступають означення-прикметники, у широкому розумінні епітетами називають іменники-прикладки, а також прислівники, які метафорично пояснюють дієслово» [6, с.76].

На думку авторів словника епітетів української мови (С.Бибик, С.Єрмоленко, Л.Пустовіт), епітет – це «будь-яке художнє означення, призначення якого, як свідчить його етимологічне походження, виявляється в тому, щоб надати предмету поетичності та живопису, тобто визначити індивідуальну якість предмета, яка належить лише йому одному і не переноситься на інші предмети. Серед усієї різноманітності тропів української мови епітет відзначається тим, що виявляє неосяжні можливості мови у сполучуваності, поєднанні слів» [1, с.1].

М.Пентиліук епітетом називає художнє означення, яке дає образну характеристику предметові, явищу, особі. На її думку, слово у тексті стає епітетом і виражає авторське сприймання світу [21, с. 76].

У підручнику «Стилістика» за редакцією М.І.Мацько епітет розглядається як словесний художній засіб, художнє образне означення, що підкреслює характерну рису, визначальну якість явища, предмета, поняття дії [17, с.338].

Подібне визначення цього терміна подають О.Кульбабська й О.Кардашук: «художнє, естетично-марковане означення, яке постійно стоїть біля дистрибута, семантично реалізує атрибутивні значення та граматично по-різному виражається» [12, с. 257].

Р.Зорівчак розглядає епітет як стилістичний засіб, в основі якого лежить взаємозв'язок емоційного й логічного значення означуваного слова. Від звичайного означення (або ж обставини способу дії, коли йдеться про епітети, виражені прислівниками) епітет відрізняється переносним і, тим самим, експресивним значенням [7].

І. Кочан наголошує на тому, що епітет – це лексико-синтаксичний троп, оскільки він виконує функцію означення чи обставини, вжитих не обов'язково в переносному значенні, а обов'язково – з наявним емотивними або експресивними конотаціями, завдяки яким автор виражає своє ставлення до оточуваного [10, с. 106].

Узагальнення змісту наведених тлумачень аналізованого терміна «епітет» дає змогу зробити висновок, що епітет – це стилістичний засіб передачі власного світобачення письменника, художнє образне означення, яке викликає певне емоційне ставлення до предмета опису в читача.

Найбільш повне, на нашу думку, тлумачення цього поняття подає О.Селіванова: «Епітет – стилістична фігура, троп, що є означенням чи обставиною в реченні як атрибут предмета, дії, стану й характеризується високою емотивно-експресивною зарядженістю, оціннісністю й образністю. Епітет має метафоричну або метонімічну природу. У широкому розумінні епітет є не лише метафорою чи метонімією, а й будь-яким емоційно-оціночним атрибутом» [23, с.145]. Такий підхід свідчить про те, що дослідниця звертає увагу не тільки на експресивну сутність художнього означення, а й на зв'язок епітета з іншими тропами, тобто розглядає його в тропеїчній системі української мови.

Про зв'язок епітета з іншими тропами, зокрема з метафорою, йдеться у дослідженні Н.Слободи, яка зазначає, що образна природа епітета, може бути метафоричною, а образні епітети розпадаються на метафоричні та метонімічні. На її думку, поняття епітета й метафори частково накладаються, формуючи своєрідний синтаксичний різновид метафори, оформлений як атрибутивне словосполучення. Крім того, у художньому мовленні можна виокремити метонімічно-метафоричні епітети [24]. «Нерідко епітети, - підкреслює Л.Казьміна, - слугують лише фоном, на якому вирізьблюється індивідуальна метафора, побудована на несподіваних асоціативних зв'язках» [8].

Це свідчить про те, що тропи є цілісною системою виражальних засобів, а окремий троп (епітет, зокрема) є членом цієї системи, оскільки: а) у творенні

тропів задіяні механізми семантичних змін, заміщень, трансформацій, спроможних породжувати нові смисли, аспекти, погляди; б) існують зв'язки між семами різних семем і переходи та перехрещення між ними – тотожності, відмінності, ідентифікації; в) відбувається трансформація сем знака відсутнього референта до наявного; г) обов'язковість контекстів (мікро- та макроконтекстів).

Належність тропів до однієї системи засвідчується опозиційністю їх один до одного та наявністю між ними проміжних форм змішаного походження: метафоричний епітет, порівняльна метафора тощо [17, с.320-321].

1.2. Структурно-семантичні групи епітетів.

Спроби лінгвістів уніфікувати епітетну систему мотивували появу різних класифікацій.

Так, В. Красавіна [11] розглядає епітети на матеріалі художньої літератури з традиційним поділом їх на логічні та художні (власне епітети) означення, на постійні (фольклорного походження), загальномовні та індивідуально-авторські.

О. Кульбабська, О. Кардашук вважають, що тропеїчна конструкція відзначається ритміко-інтонаційною та змістовою завершеністю. Це дозволяє класифікувати епітети за ступенем усталеності зв'язку між компонентами синтагми на постійні та оригінальні [12]. Такий підхід помічаємо і в дисертаційному дослідженні «Епітет у системі тропів сучасної англійської мови» Т. Онопрієнко. Дослідниця розглядає епітет як первинний троп в аспекті генезису і як системотвірний центр тропіки і пропонує класифікувати епітети з розподілом їх на узуально-асоціативні й okazіонально-асоціативні [19].

Усталеним є поділ епітетів на лексико-семантичні групи [12], з-поміж яких виділяють епітети зорової семантики; епітети внутрішньо-психологічного сприймання. Серед внутрішньочуттєвих епітетів окремо виділяють одоративні та емотивні епітети.

В.Прищєпа, О.Прищєпа розмежовують в межах компаративного епітета порівняльну та метафоричну конструкції. Залежно від того, скільки основних компонентів компаративної формули представлено в тропеїчному епітеті та як вони виражені (експліцитно чи імпліцитно), вони розрізняють порівняльний та метафоричний епітети [22]. І.М.Кочан серед епітетів, що виникли внаслідок значеннєвого переосмислення, виділяє епітети, що утворилися внаслідок метафоризації, та епітети, що утворилися внаслідок метонімізації [10, с. 106].

Сполуки з метафоричними епітетами мають власні структурно-семантичні особливості, що виявляються у психологічній насиченості та підкресленій асоціативності цілого значення за рахунок злиття виокремленого явища з його художнім означенням. Характер асоціації у кожному конкретному випадку має свою специфіку й визначає більш чи менш глибокий підтекст, у прочитанні якого орієнтиром стає художня манера автора.

Т. Онопрієнко [19], виходячи із системного підходу до тропіки, сукупність тропів і місце, яке займає серед них епітет, подає у вигляді схеми трьох функціональних полів: 1) подібності (порівняння, метафора, епітет, літота/гіпербола; 2) суміжності (метонімія, перифраза); 3) протилежності (оксюморон).

Окремі поля тропіки перетинаються, у результаті чого утворюються тропи-гібриди, зокрема епітети-гібриди: 1) іронічний епітет; 2) оксюморонний епітет; 3) літотний/гіперболічний епітет; 4) компаративний епітет; 5) метафоричний епітет; 6) перифразний епітет; 7) метонімічний епітет. Крім того, дослідник розглядає епітет як первинний троп в аспекті генезису і як системотвірний центр тропіки і пропонує класифікувати епітети з розподілом їх на узуально-асоціативні й okazіонально-асоціативні.

1.3. Категорія простору у художньому світобаченні письменника.

Простір як індивідуальна характеристика культури унікальний у межах розвинутого національного мистецтва, оскільки пронизує усі структури та форми мистецтва у найрізноманітніший спосіб, що зумовлює безліч формулювань, і це закономірно, адже простір у суті своїй майже не вловимий для людської свідомості, а проте існування його очевидне і беззаперечне. Отже, простір – провідна категорія мистецтва.

Тлумачний словник [25] інтерпретує слово простір у таких значеннях:

1. *тільки одн., філос.* Одна з основних об'єктивних форм існування матерії, яка характеризується протяжністю та обсягом.
2. Необмежена протяжність (в усіх вимірах, напрямках); тривимірна протяжність над землею.
3. Вільний, великий обшир; просторинь // Площа чого-небудь на земній поверхні; територія.
4. *перен.* Відсутність яких-небудь обмежень, перешкод у чомусь; воля.

У словнику Володимира Даля [26] простір подається як дещо порожнє, просте, нічим не зайняте місце, відносна порожнеча, а також вільний час, воля, роздолля; дозвілля, вільний час.

У російській мові для перекладу слова простір використовується два терміни: «простор» і «пространство». Простір як «простор» є поняттям більш загальним і простір як «пространство», що означає тривимірну одиницю, є родовим поняттям по відношенню до нього. Отже, це, на нашу думку, дає можливість розглядати простір і як поняття конкретне (у вимірах площини - довжина, ширина, висота), і як метафоричне: ідеальне, бажане, що мислиться образно, суб'єктивно.

Бронь О.В. розглядає простір як категорію поетики і вважає його однією з важливих диференційних ознак художнього тексту, що відрізняють його від тексту нехудожнього. Природа простору літературного твору, особливості його

побудови та функціонування, на її думку, значною мірою визначають міру художності та естетичної досконалості тексту, а подеколи і вплив твору на свідомість сприймача [3; 4].

Лобода С.В. аналізує категорію простору як: 1) універсальний абсолютний початок світобудови; 2) характеристику творчого світоспоглядання; 3) умови світорозуміння [15].

У розгляді поетичної категорії простору, на думку дослідниці, доцільно звертати увагу на: 1) зміст просторових концептів та їх місце в різних філософських та релігійних системах; 2) позицію просторових концептів в індивідуальних світоглядних та ідіостиліях; 3) універсальні ознаки просторових концептів і межі їх варіювання; 4) вплив просторових концептів на художню творчість (будову сюжету, структуру тексту, слововживання, формування образів та ін.).

Досліджуючи поетику простору у творчості Тараса Шевченка, О.В.Бронь оперує двома термінами – топос і локус, що істотно різняться за позначуваними величинами. Топос – це складно організований, осяжний за семантикою тип простору літературного твору. На нижчому щаблі перебуває локус – значно менший за обсягом простір, здебільшого площинний. Декілька локусів можуть підпорядковуватися топосу [2].

В аналізі поетичного тексту простір слід розглядати згідно з міфопоетичною свідомістю як своєрідну матрицю, що організує формально-змістовий бік твору. На формальному рівні простір – засіб, що визначає композиційну структуру ліро-епічних і почасти ліричних творів, є певною абстрактною мовою (у розумінні Ю. Лотмана), посередництвом якої забезпечується вихід на рівень змістовий за умови їх єдності. На змістовому рівні у межах просторової сфери твору у свою чергу функціонують просторові образи та символи.

Лобода С.М. різноманітність слова «простір» об'єднує трьома основними значеннями за ступенем ускладненості: такий, що сприймається зором; емпірично збагнений; осягнений розумом - абстрактний. Кожне нове значення

супроводжується вищим ступенем оволодіння простором: перше передбачає роботу зору і спостереження; друге – ходу й оволодіння простором у мандрах; третє – роботу думки. Отже, поняття простір охоплює такі варіанти: простір (= світ), простори (= світи), простір (= протяжність або три виміри) і простір чого (= окремий світ чогось) [15].

На думку Броня О.В., у художньому тексті можна виділити декілька різновидів простору, що часто взаємоперетинаються, проте їхня певна відокремленість очевидна: простір реальний, історичний, ірреальний, абсолютний. У результаті взаємодії означених просторів виразно простежується кілька вимірів – від реального (домінантного) до ментально-емоційного [2].

У поетичній моделі світу простір – найважливіший елемент, особлива мисленева категорія. Суттєвою ознакою простору в художніх текстах є його негомогенність, неоднорідність, відмінна якість у різних місцях, на відміну від фізичного простору, тотожного самому собі. Звідси – особлива складність художнього простору, його насиченість. Просторові моделі дозволяють поглибити морально-етичну характеристику персонажів, здійснити побудову складних художніх структур, що активно впливають на читача, сприяють ущільненню внутрішнього сюжетного простору твору.

Ірреальними є простори сну, видіння, різноманітних містичних, з погляду практичного розуму, явищ. Відомо: стан сну, коли послаблюються механізми контролю свідомості, дозволяє значно розширити межі конкретного і засвоєного у досвіді простору, – у такий спосіб опинитися у безмежжі фантазії, гротеску, неймовірних подій.

Простір абсолютний – гранично інтелектуалізований, він уміщує медитації, розмірковування, філософські шукання, абстрактні як на художній текст поняття на кшталт ідеального читача тощо. Тому такий простір гранично ментальний, насичений медитативними розмислами, емоціями. Абсолютний простір виступає місцем співтворчості митця і реципієнта [2].

РОЗДІЛ II

ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕПІТЕТНИХ СТРУКТУР ЗІ ЗНАЧЕННЯМ «ПРОСТІР» У ПОЕЗІЇ ВАСИЛЯ СТУСА

1.1. Лексико-семантичні групи епітетів у структурній схемі «простір».

У процесі пізнавальної діяльності людини особлива роль належить мові – найважливішому засобові суспільної комунікації та обміну набутим досвідом. Будучи пов'язаною з дійсністю, мова не відбиває її, а відтворює за посередництвом своєрідних знаків. Результати такої відтворювальної діяльності як індивідуальних мовців, так і мовних спільнот формують картину світу, тобто відповідне кожному конкретному періоду бачення, сприйняття й розуміння світу в усій його розмаїтості. Особливо яскраво індивідуальна мікрокартина світу виявляється в художній творчості, «де відбивається вже не загальна мовна картина світу, а поетична мовна картина світу письменника, позначена його індивідуальністю» [18, с.138]. Особливості творчості автора демонструють його художньо-естетичні пошуки, які мотивують взаємодію двох шляхів: відштовхування від поетичної традиції та її розвиток, збагачення індивідуальними надбаннями.

Ідейно-змістовий та художньо-естетичний аналіз творчості Василя Стуса дозволяє дійти висновку, що його поезія відрізняється складною просторовою організацією. Вербалізація категорії простору відбувається через епітетні словосполучення просторової семантики. Так, нами виокремлено епітетні сполуки на позначення простору **реального**, такого, що **сприймається зором**:

а) простір, площинно обмежений: *І подушка моя скуйовджена, і скуйовджена голова. Весняні ручайі. Через мости віків блага маленька кладка.*

Вони викопуються з землі, з нірки, сизої од самотності. Квадратне серце — в квадратнім колі.

б) простір протяжний, необмежений: *Понад дахами, понад затихлими, понад притахлим Києвом — гуркотять. Просвітле небо аж кипить. О, кара земле, окрай гри, бери мене, бери. Тоскний тріск у порожнім лісі, і пташиний колючий свист. Цей став повіслений, осінній чорний став. Ця твердь земна трухлявіє щодня. І вони стали насаджувати вздовж колючого дроту квіти, куці, дерева. Боже, най святиться, о най святиться край проклятий мій. Зрідка дощить високе серпневе небо. І видиться тобі потемнілий став. Що вам, богове, низько не клонюся в передчутті недовідомих верств. Цей навіжений, цей скажений степ на весну бугилою поросте.*

Епітетні структури першої групи функціонують на позначення особистого авторського простору, закритого для інших, передають почуття, обмежені зовнішніми життєвими обставинами, змінити які не під силу: *О що то - єдність душ?.. Нестерпний простір, заломлений, мов горло, у віки.* Тоді як епітетні структури другої групи (вони значно ширше представлені у творчості В.Стуса) свідчать про те, що незважаючи на замкнений простір, у якому перебуває поет в реальному житті, його думки далекосяжні, линуць на весь світ, долаючи всі заборони й фізичні обмеження волі.

Епітетні сполучення, семантика яких співвідносна з ірреальним простором, дозволяє читачеві опинитися у безмежжі фантазії, гротеску, неймовірних подій: *Пробудь же завжди молодим в святому літєлі води. Море — чорна грудка печалі, душа Мефістофеля наодинці. П'янке бездоння лащить до ніг. Летить крилатолезо на віття виголіле. І кавалок болю у тьмуцій тьмі завис. Протрухлий український материк росте, як гриб. Мертвий ти еси у мертвім світі. Кульгавий день увійде в темінь. Кульгавий день відходить, бо печерний ікластий лютий смерк не западе.*

Абсолютний простір, що передається епітетними конструкціями, містить медитації, розмірковування, філософські шукання письменника: *За роком рік росте твоя тюрма. Ти весь — на бережечку самоти не можеш межі болю*

осягти. І глуна облягає ніч **пекельний край** і крик **пекельний**. Ти вже не згинеш, **ти двожилава, земля, рабована віками**. **Блакитний світ** — як **блекота**, **блакитний світ** — **звечірнів**. **Порідшала земна тужава твердь**. Як ви житимете щасливо, коли **доправитесь небесного царства**. У білій стужі **сонце України**. **Стояв нестерпний світ, як круча здіблений**. Там того **світу закуток глухий**, а в ньому жінка, здумана зіззиця, шепоче спрагло: **боже, най святиться, о най святиться край проклятий мій**. Такий простір гранично ментальний, насичений медитативними розмислами, емоціями.

Епітетні сполуки використовуються Стусом і для побудови іншого рівня просторових відносин, а саме змалювання **простору історичного** з різним ступенем емотивної оцінки: *соловецькі келії, печорський концентрак, світле майбуття, радянський сад*. Такі епітетні структури як *соловецькі келії, печорський концентрак* поєднують емотивну (з негативною оцінною семантикою) й номінативну функції, а *світле майбуття й радянський сад*, крім того, мають іще й відтінок іронії й сарказму, передаючи таким чином протест ліричного героя проти існуючої суспільно-політичної системи.

Серед епітетних структур зі значенням «простір» у поезіях Василя Стуса можна виділити групу з епітетами **зорової семантики**, які відзначаються особливою образністю, експресією, емоційно-оцінною наповненістю. Наприклад: *Просвітле небо аж кипить. О, кара земле, окрай гри, бери мене, бери! Блакитний світ — як блекота, Блакитний світ — звечірнів. За ледве голубим струмком Бринів поранок між дерев. А ти шукай — червону тінь калини на чорних водах — тінь її шукай, де жменька нас. У цьому полі, синьому, як льон, блукало в тому полі сто тіней. І видиться тобі потемнілий став, степ, охололий від птаства і збирачів овочу, видиться вечір, заволочений хмарами, видиться хатка — без вікон і без дверей*.

Можемо помітити, що значною за кількісним виявом серед епітетів зорової семантики є група епітетів-кольороназв. В. Стус використовує колоративи як основного кольорового спектру (*білий світ, блакитний світ, чорна грудка печалі, червона тінь, чорні води, чорний став, поле, синє, як льон,*

чорні тіні, чорне кладовище), так і ті, що виникають на основі кольорової схожості або відповідного кольоровідчуття (*просвітле небо, кара земля, світле майбуття, потемнілий став, просвітла дорога*). На тлі холодної кольорової гама, яка викликає почуття тривоги, співпереживання у читачів, в епітетних структурах із значенням «простір» тільки один раз вживається лексема червоний. Червоний - це колір, що має забарвлення одного з основних кольорів спектра, що йде перед жовтогарячим; кольору крові та його близьких відтінків. У Стуса червоний – це колір крові, яка завжди є наслідком боротьби, страждань (*Цей став повісплений, осінній **чорний став**, як антрацит видінь і кремінь крику, виблискує Люципера очима... А ти шукай — **червону тіль каліни на чорних водах** — тіль її шукай, де жменька нас*), хоча в епітетних структурах іншого змісту червоний колір асоціюється із повнотою життя, свободою, радістю (червоні коні пристрасті; кругле, вологе соковите, як плід біля вишневої кісточки, червоне слово; червоні яблука (їх звали циганками). На відміну від традиційного значення, лексема червоний в мові Василя Стуса, набуваючи узагальнено-образного смислу, асоціюється з горем, стражданням, кров'ю, смертю. Символічне значення страждання червоного кольору в поезії підкреслюється тим, що поряд із ним вживається двічі лексема чорний, яку можна у відповідному лексико-семантичному оточенні вважати контекстуальним синонімом, що підсилює напруженість висловлювання, внутрішній психологічний протест проти існуючого світу речей.

Василь Стус найчастіше вживає такі колірні означення: білий, чорний, синій, голубий, фіолетовий, які, на наш погляд, є концептуальними для його творчості. Білий – це колір, який відбиває, віддзеркалює всі інші кольори, ніби не приймаючи їх веселкових барв, про що символічно говориться у поезії «Попереду, нарешті, порожнеча»: *А білий світ — без кольору і звуку, ні форми, ні ваги, ані смаку — розлився безберегою водою*. Білий світ – це традиційна, фольклорного походження, епітетна структура. У Василя Стуса у відповідному лексико-семантичному оточенні вона набуває нового, оказіонально-авторського звучання, і білий світ асоціюється з реальним світом, у якому доводиться жити

авторові у засланні: *На однакові квадрати поділили білий світ, Рівне право всім страждати і один терпіти гніт; Мій Боже, білий світ — це біле божевілля; І в море неспокійно увійти, щоб поріднитись з безумством світу білого.* У такому контексті білий колір втрачає традиційну символіку невинності, чистоти, добродітності, радості, спорідненості із Божим світлом. Лексема *білий* певною мірою вступає в асоціативні відношення із кольороназвою чорний - вони доповнюють один одного у передачі внутрішнього світу ліричного героя, його протесту проти світу зовнішнього. Епітет чорний поєднується з різними метафоричними лексемами: *чорна грудка печалі, чорний став, чорні води, чорні тіні, чорне кладовище, чорний рів,* завдяки чому створюється відповідна експресивна тональність поезій: протест, переживання, обурення ліричного героя, з одного боку, й печалі, смутку, розпачу - з іншого.

Поет, передаючи заспокоєння, душевну рівновагу, звертається до блакитного (голубого) кольору, який виступає зі значенням “радісний, заспокійливий”, інколи це символ “нездійсненої мрії”: *У лісі рівний голубий вогонь гудів і струнчив жертвенні дерева; Сніг хоче спати. Влежаний, він вже не пам'ятає голубу дорогу з небес і до землі; Агу — агов! Блакитний світе!; За ледве голубим струмком бринів поранок між дерев.* Цей епітет переважно виражає піднесений настрій ліричного героя, на відміну від кольороназви синій, що належить до одного із голубим кольорового спектру, але символізує довір'я, безкінечність, сум: *У цьому полі, синьому, як льон, де тільки ти і ні душі навколо, уздрів і скляк: блукало в тому полі сто тіней.* Семантику і символізм фіолетового Стус визначає так: *І зорі в фіолетовому небі? Ще ти казав: це колір божевілля і судної доби; і крику пересохлі фіолети нагадують про тисячі смертей.*

Значною за кількісним виявом є групу епітетів **внутрішньо-психологічного сприймання**. Вони передають відчуття ліричного героя, особисті чи суспільні: *І подушка моя скуйовджена, і скуйовджена голова. Він із спецівки вийме хліба шмат — і рідний степ ріднішає стократ. І глупа*

облягає ніч пекельний край і крик пекельний. Ти вже не згинеш, ти двожилава, земля, рабована віками, і не скарать тебе душителем сибірами і соловками. Хіба що так: недозволенний простір живого духу кличе самосмерть подобою життя. Кульгавий день відходить, бо печерний ікластий лютий смерк не западе, допоки аж останній самоїд не з'їсть себе самого і помре із філософським виразом. Там того світу закуток глухий, а в ньому жінка, задумана зигзиця, шепоче спрагло: боже, най святиться, о най святиться край проклятий мій. Цей навіжнений, цей скажений степ на весну бугилою поросте. Немов почвара в пекельнім колі, довкола ж тіні, довкола кволі.

Такі епітетні сполуки виражають почуття ліричного героя, передають поетичний світ одухотворено у почуттєвому сприйманні для інших.

2.2. Семантико-стилістичне навантаження епітетних структур зі схемою «простір» у поезії Василя Стуса.

Одна з визначальних функцій художнього мовлення – функція емоційного впливу. Активну участь у реалізації цієї функції беруть епітети, бо саме вони виступають носіями емоційно-оцінної семантики.

Розгляд епітетних словосполучень просторової семантики, які ми виокремили із поетичних творів Василя Стуса, з погляду системного підходу до тропіки, спираючись на класифікацію епітетів Т.М.Онопрієнко, дозволив виділити такі епітети-гібриди:

1) іронічний епітет: *Протрухлий український материк росте, як гриб; Мружусь — він: у світле майбуття своє вглядайся; І вже покореному, поріднитись з безумством світу білого;*

2) оксюморонний епітет: *Квадратне серце — в квадратнім колі, в смертнім каре ми падемо долі;*

3) гіперболічний епітет: *І глупа облягає ніч **пекельний край** і крик **пекельний**; І кавалок болю у **тьмуцїй тьмі** завис; ...стояв нестерпний світ, як круча здиблений, Цей навіжений, цей скажений степ на весну бугилою поросте;*

4) компаративний епітет: *Лише голубою стрічкою **накручувалась** дорога; **Море** — **чорна грудка печалі**, **душа Мефістофеля** наодинці. У цьому полі, **синьому**, як **льон**, де тільки ти і ні душі навколо; І **здиблений**, **мов круча**, **високий світ**; **Хай життя** — **одне стернисте поле**;*

5) метафоричний епітет: *І **подушка** моя **скуйовджена**, і **скуйовджена** голова; **П'янке бездоння** лащитья до ніг; ...прохромити **твердь змертвілу**; **Кульгавий день** увійде в темінь; Ти вже не згинеш, ти двожилава, земля, рабована віками; У **тридцять літ** ти тільки народився, **аби збагнути: мертвий ти єси у мертвїм світї**;*

6) перифразний епітет: *І поблизу — **радянський сад**, будова й роздуми в **маруді** про довгу чергу **самозрад**;*

7) метонімічний епітет: *Частина безсонно кліпала **одним червоним оком**.*

Спостереження за художнім мовленням Василя Стуса дають змогу зробити висновок про те, що більшість епітетних структур із просторовою семантикою твориться на основі метафоричного перенесення значень слів.

Поетичний простір Василя Стуса ділиться на два світи: світ **загальний** (*Хай життя — **одне стернисте поле**, але перейти — не помину. **Мертвий сон галактик** як не здушить нас. Така знялася хвища — ні неба, ні землі, лиш **чорне кладовище по нищенїй ріллі**. Ще **видиться: чужий далекий край**) і світ **внутрішній** (*Квадратне серце — в **квадратнім колі**, в **смертнім каре** ми падемо долі. А ти шукай — **червону тїнь калини** на чорних водах. І є **пори́г, низький, як гріх, тобі єдино вірний**).**

Такі епітетні конструкції складають загальну просторову сукупність, що окреслюється у творах поета як поняття «рідний край», «свобода», «життя». На цьому рівні простежується прийом контрасту, що створює виразну просторову

дихотомію: простір волі і простір неволі. Під першим розуміємо безмежний простір рідної землі (*блакитний світ, білий світ, голуба дорога, просвітле небо, райські кущі, кара земля, святе літепло води, ранкова синява*), не обмежений будь-яким тиском. Простір неволі – це простір, обмежений, як фізично (*квадратний отвір вахти, тюремні вечори, тюремні досвітки*), так і психологічно, морально, духовно (*бережечок самоти, пекельний край, пекельний крик, тоскний тріск у порожнім лісі, вичинений спокій*).

Приєм контрасту допомагає зрозуміти і відчувати суперечливість природної гармонії (*Порідшала земна тужава твердь, міський мурашник поточив планету; Зрідка дощить високе серпневе небо; ... просвітлої дороги свічка чорна — неначе перемога крадькома*) і людського світу (*Протрухлий український материк росте, як гриб. У тридцять літ ти тільки народився, аби збагнути: мертвий ти єси у мертвім світі. ... стояв нестерпний світ, як круча здиблений, а попід кручу зяяв чорний рів; На однакові квадрати поділили білий світ*).

На мовно-стилістичному рівні контраст передається і через елементи антитези, що виражає особливо підкреслене протиставлення певних явищ, понять, думок, почуттів. Антитези у поезії Стуса вибудовуються на основі контекстуальних антонімічних означень і дистрибутивів:

– *Порідшала земна тужава твердь, міський мурашник поточив планету... – І нема тобі рятунку: прохромити твердь змертвілу І в море неспокійно увійти;*

– *А тільки згадка минулих літ. Через мости віків блага маленька кладка;*

– *А я ще тую свічку посвічу, аби мені не смеркло передчасно, просвітлої дороги свічка чорна — неначе перемога крадькома.*

Характерною рисою художнього мовлення В. Стуса є вживання ланцюжків епітетів до означуваного слова, до слів із просторовою семантикою зокрема. Так, слово світ має таку парадигму: *білий, блакитний, заборонений, великий, нестерпний, високий, здиблений*; край – *пекельний, проклятий, чужий,*

далекий; небо – провітле, серпневе, сиве, вечірнє, пораннє; земля – двожилава, кара, рабована; став – повісплений, охололий, потемнілий, осінній, чорний.

Деякі із наведених означень можна вважати контекстуальними синонімами, як от: *пекельний, проклятий, далекий, чужий (І глупа облягає ніч пекельний край і крик пекельний; ... о най святиться край проклятий мій; Ще видиться: чужий далекий край).* За допомогою подібних, часом занадто складних епітетних конфігурацій, Стус створює дуже яскраве, детальне бачення того чи іншого моменту, увиразнює думку й настрій, посилює емоційний вплив на реципієнта: *Цей став повісплений, осінній чорний став, як антрацит видінь і кремінь крику, виблискує Люципера очима; Цей навіжений, цей скажений степ на весну бугилою поросте.*

На змістовому рівні у межах просторової сфери поезій Василя Стуса функціонують просторові образи та символи. Наприклад: *весняні ручаї* символізують щось короткотривале, плинне, неважливе; *колючий дріт* – обмеження думок, бажань, світовідчуттів; *молочна ріка* – безтурботне, нічим не обтяжене, сповнене добробуту життя; *відкрите море* – безмежний простір, примарне щастя; *радянський сад* – соціалістичне суспільство; *вертикальна стіна* – важкий нездоланий шлях; *квадратне коло* – тюремна камера, з якої немає виходу. Символізм таких епітетів твориться за рахунок метафоризації слова у відповідному контексті.

Серед епітетних структур зі схемою простір спостерігаємо такі, до складу яких входять **постійні епітети**, зокрема: *білий світ, глупа ніч, ніч глуха, високе небо, небесного царства, світле майбуття, живий дух, молочна ріка, відкрите море, чорні тіні, світ великий, мертвий сон.*

Але більшість становлять авторські епітети, що говорить про високу художню майстерність письменника, про особливе світосприйняття, що відбивається у його мовотворчості: *провітле небо, кара земля, літепло води, двожилава земля, пекельний край, блакитний світ, тоскний тріск, летить крилатозезо, п'янке бездоння, нестерпний світ, синє поле, нестерпний простір тощо.*

ВИСНОВКИ

Важливим об'єктом дослідження сучасної лінгвостилістики є епітет як мовно-виразовий засіб, що відіграє значну роль у творенні мовної картини окремого індивіда і певної спільноти людей (територіальної, соціальної, професійної тощо), а також відображає мовні традиції певної епохи загалом.

Аналіз наукових джерел з питань художньої образності мовної картини світу дозволив з'ясувати, що епітет – стилістична фігура, троп, що є означенням чи обставиною в реченні як атрибут предмета, дії, стану й характеризується високою емотивно-експресивною зарядженістю, оціннісністю й образністю. Епітет має метафоричну або метонімічну природу. У широкому розумінні епітет є не лише метафорою чи метонімією, а й будь-яким емоційно-оцінним атрибутом.

Розмаїття наукових досліджень про природу епітета як тропеїчного засобу мови дозволяє виділити декілька підходів до їх класифікації. Традиційним є поділ епітетів на: 1) логічні та художні (власне епітети) означення, 2) постійні (фольклорного походження), 3) загальномовні та індивідуально-авторські.

За результатами розгляду літературознавчої, філософської наукової літератури зробили висновок про те, що однією з важливих диференційних ознак художнього тексту, що відрізняють його від тексту нехудожнього, є простір як категорія поетики. Природа простору літературного твору, особливості його побудови та функціонування значною мірою визначають міру художності та естетичної досконалості тексту. У лінгвопоетиці категорія простору розглядається як: 1) універсальний абсолютний початок світобудови; 2) характеристика творчого світоспоглядання; 3) умови світорозуміння.

На формальному рівні простір – засіб, що визначає композиційну структуру ліро-епічних і почасти ліричних творів, є певною абстрактною мовою, посередництвом якої забезпечується вихід на рівень змістовий за умови їх єдності. На змістовому рівні у межах просторової сфери твору у свою чергу

функціонують просторові образи та символи. Різноманітність слова «простір» об'єднується трьома основними значеннями за ступенем ускладненості: такий, що сприймається зором; емпірично збагнений; осягнений розумом – абстрактний.

Вивчення просторової картини світи з позицій лінгвостилістики дозволяє у художньому тексті виділити декілька різновидів простору, що часто взаємоперетинаються: простір реальний, історичний, ірреальний, абсолютний.

У процесі ідейно-змістового й художнього аналізу творчості Василя Стуса дійшли висновку, що його поезія відрізняється складною просторовою організацією. Нами виокремлено епітетні сполуки на позначення простору реального – такого, що сприймається зором, зокрема площинно обмеженого – особистого авторського простору, закритого для інших, а також простору протяжного, необмеженого – думки ліричного героя далекосяжні, линуть на весь світ, долаючи всі заборони й фізичні обмеження волі.

Епітетні структури, семантика яких співвідносна з ірреальним простором, дозволяє читачеві опинитися у безмежжі фантазії, гротеску, неймовірних подій. Абсолютний простір, що передається епітетними конструкціями, містить медитації, розмірковування, філософські шукання письменника, насичений медитативними роздумами, емоціями. Епітетні сполуки використовуються Стусом і для змалювання історичного простору з різним ступенем емотивної оцінки, переважно негативної з відтінком іронії і сарказму.

Серед епітетних структур зі значенням «простір» у поезіях Василя Стуса виділили групу з епітетами зорової семантики, які відзначаються особливою образністю, експресією, емоційно-оцінною наповненістю. Значною за кількісним виявом серед епітетів зорової семантики є група епітетів-кольороназв. Концептуальними для його творчості є такі колірні означення: білий, чорний, синій, голубий, фіолетовий, які, на наш погляд, зміст і символічне значення яких водночас поєднують як традиційне, так й індивідуально-авторське світосприйняття.

Епітети внутрішньо-психологічного сприймання виражають почуття ліричного героя, передають поетичний світ Василя Стуса одухотворено у почуттєвому сприйманні для інших.

Розгляд епітетних словосполучень просторової семантики з погляду системного підходу до тропіки дозволив виділити такі епітети-гібриди: 1) іронічний епітет; 2) оксюморонний епітет; 3) гіперболічний епітет; 4) компаративний епітет; 5) метафоричний епітет; 6) перифразний епітет; 7) метонімічний епітет. Спостереження за художнім мовленням письменника обумовили висновок про те, що більшість епітетних структур із просторовою семантикою твориться на основі метафоричного перенесення значень слів.

Епітетні конструкції у творах В.Стуса складають загальну просторову сукупність, що окреслюється у творах поета як поняття «рідний край», «свобода», «життя». На цьому рівні простежується прийом контрасту, що створює виразну просторову дихотомію: простір волі (безмежний простір рідної землі, не обмежений будь-яким тиском) і простір неволі, обмежений, як фізично, так і психологічно, морально, духовно. Прийом контрасту допомагає зрозуміти і відчутти суперечливість природної гармонії і людського світу. На мовно-стилістичному рівні контраст передається через елементи антитези, що вибудовуються на основі контекстуальних антонімічних означень.

Складні епітетні конфігурації в художньому мовленні Василя Стуса створюють яскраве, детальне бачення того чи іншого моменту, увиразнюють думку й настрій, посилюють емоційний вплив на реципієнта.

На змістовому рівні у межах просторової сфери поезій Василя Стуса функціонують просторові образи і символи. Серед епітетних структур просторової семантики спостерігаємо такі, до складу яких входять постійні епітети та індивідуально-авторські, що свідчить про високу художню майстерність письменника, про особливе світосприйняття, що відбивається у його мовотворчості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бибик С.П. Словник епітетів української мови / С.П.Бибик, С.Є.Єрмоленко, Л.О.Пустовіт . – К., 1998. – 431 с.
2. Бронь О.В. Поетика простору в творчості Тараса Шевченка: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.01.01 / О.В.Бронь. — К., 2004. — 15 с.
3. Бронь О.В. Простір художнього твору як теоретико-літературна проблема / О.В.Бронь // Літературознавчі студії. – К., 2004. – Вип. 7. – С.42-45.
4. Бронь О.В. Простір як філософська категорія у поемі „Сон” („У всякого своя доля...”) Тараса Шевченка / О.В.Бронь // Шевченкознавчі студії. Зб. наук. пр. – К., 2001. – Вип.3. – С.99-106.
5. Веселовский А. Историческая поэтика / А.Веселовский. – М., 1989. – С.301.
6. Ганич І.Д. Словник лінгвістичних термінів / І.Д.Ганич, І.С.Олійник. – К.: Вища шк., – 1985. – 360 с.
7. Зорівчак Р. «Боліти болем слова нашого...» // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrslovo.com.ua/work/archive/2008>.
8. Казьміна Л. Специфіка мовної практики письменників мовної діаспори// [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://studentam.net.ua>
9. Калашник В. С. Епітет у поетичному ідіостилі Василя Стуса // Людина та образ у світі мови : вибрані статті / Володимир Калашник. — Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011. — 368 с.
10. Кочан І.М. Лінгвістичний аналіз тексту: [Навч. посіб] / І.М.Кочан. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2008. – 423с.
11. Красавіна В.В. Структурно-семантичні, стилістичні та текстові функції епітета в історичному романі (на матеріалі творів другої половини ХІХ – першої половини ХХ ст.) : Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / В.В.Красавіна. – К., 2005. – 18 с.

12. Кульбабська О.В. Текстотворча функція епітета в художньому тексті (на матеріалі мови творів Івана Багряного) / О.В.Кульбабська, О.В.Кардашук // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Філологія. – Випуск № 742. – Харків, 2006. – С.256-265.
13. Лисиченко Л.А. Мовна картина світу та її рівні / Л.А.Лисиченко // Зб. Харк. іст.-філол. тов-ва. – Харків, 1998. – Т. 8. –С. 129–144.
14. Лишаев С.А. Эстетика простора (Простота, пустота, чистота, воля) / С.А.Лишаев // Вестник Самарской Гуманитарной академии. Серия “Философия. Филология.” – 2007. – №2 – С.134-143
15. Лобода С.М. Просторові слова-концепти в художній картині світу М.Гумільова та Й.Бродського Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.02 / С.М.Лобода. — Сімферополь, 2001.
16. Лук'янчук С.В. Епітет у конфесійному стилі сучасної української мови (функціонально-семантичний аспект) : Автореф. дис... канд. наук: 10.02.01 / С.В.Лук'янчук. – 2008. – 20 с.
17. Мацько Л.І. Стилїстика української мови: Підручник / Л.І.Мацько, О.М.Сидоренко, О.М.Мацько; За ред. Л.І.Мацько. – К.: Вища шк., 2003. – 462 с.
18. Мельник О. Поетика простору: семантика вертикалей та горизонталей у прозі Михайла Яцкова: [текст] / О.Мельник // Слово і час. – 2005. – № 7. – С. 48-55.
19. Онопрієнко Т.М. Епітет у системі тропів сучасної англійської мови (Семантика. Структура. Прагматика): Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / Т.М.Онопрієнко. — Х., 2002. — 19 с.
20. Онопрієнко Т.М. Тропеїчні засоби реалізації прагматичної скерованості художнього тексту / Т.М.Онопрієнко // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua>
21. Пентилюк М.І. Культура мови і стилїстика: Пробний підруч. для гімназій гуманіт. Профілю / М.І.Пентилюк. – К.: Вежа, 1994. – 240 с.

22. Прищепя В.Є. Метафора як ефективний засіб мовної економії / В.Є.Прищепя, О.В. Прищепя // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://studentam.net.ua/content/view>.
23. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О.О.Селіванова. – Полтава: Довкілля–К, 2006. – 716 с.
24. Слобода Н.В. Метафора як стилістична фігура поезики // <http://studentam.net.ua>
25. Тлумачний словник // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki>
26. Толковий словарь живого великорусского языка Владимира Даля // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://slovari.yandex.ru/dict/dal>
27. Шутова Л.І. Епітет в українській поезії 20-30-х років ХХ століття (структурно-семантичний і функціональний аналіз) // Автореф. дис... канд. наук: 10.02.01 / Л.І.Шутова. – К, 2003. – 18 с.